

Історичні особливості розвитку спортивних ігор у підрадянській Україні в 1920-ті роки

Тимошенко Ю. О.

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Анотація. Мета: з'ясувати проблеми й особливості розвитку спортивних ігор в Україні. **Матеріал і методи:** Робота ґрунтується на використанні історичного аналізу наукової літератури та джерел; системного та порівняльного аналізу. **Результати:** Досліджено, що спортивна робота в УСРР у перше пореволюційне десятиліття зосереджувалася головним чином в ігрових видах, найперше – футбол, гандбол, меншою мірою – волейбол і баскетбол. Тобто тих, у яких домінувала група, колектив, а не індивід, індивідуальність. Зауважено відсутність кваліфікованих тренерів з ігрових видів спорту в указаний період, оскільки фізкультурна освіта робила лише перші кроки і не здатна була задовольнити повною мірою запиту суспільства. **Висновки:** поміж інших спортивних ігор, у 1920-ті роки футбол асоціювався з фізичними «перекосами», «однобокістю». З ним намагалися боротися фізкультурні керівники. Радянська влада початково бачила у ньому лише хуліганську забавку, емоційну і неконтрольовану, а відтак – шкідливу для ідеологічного виховання мас. Тому вказані роки пройшли під знаком боротьби з футболом: спочатку відкритої протидії, а далі – мовчазного не заохочення.

Ключові слова: спортивні ігри, футбол, гандбол, волейбол, баскетбол.

Вступ. Наші уявлення стосовно Радянського Союзу часто є далекими від реальності. Йдеться не про викривлення тих чи інших сторінок минулого. Радше можемо твердити про загальну фальсифікацію історичної дійсності, істинну трактовку якої нині відтворити надзвичайно складно. Повною мірою все зазначене вище стосується і фізичної культури, безліч відтінків сірого в якій ми прагнемо висвітлити.

Мета дослідження – з'ясувати проблеми й особливості розвитку спортивних ігор в Україні.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють 1920-ті роки.

Об'єктом дослідження є спорт в УСРР.

Предметом – історичні особливості культивування ігрових видів спорту в підрадянській Україні досліджуваного періоду.

Матеріал і методи дослідження. Робота ґрунтується на використанні історичного аналізу наукової літератури та

джерел; системного та порівняльного аналізу.

Результати дослідження та їх обговорення. окремий тематичний комплекс становлять праці радянської доби, в яких фахівці різних галузей знань давали своє бачення історії спорту в Українській Соціалістичній Радянській Республіці (надалі – УСРР) у перше пореволюційне десятиліття. Поміж них назву В. Бляха, М. Бунчука, П. Буценка, В.Кулика, О. Любимова, Я. Лідського, А. Липмана, Т.Нікітіна, С. Привіса, Ю. Теппера, О. Чернову, які, здебільшого, спеціально не приділяли значної уваги спортивним іграм, натомість характеризуючи державні заходи з організації та розвитку фізкультурного руху. Основні їх трактування відобразили усталену тодішню парадигму про «тріумфальну ходу» радянської влади і протегованого нею фізкультурного руху, учасниками якого були, нібито, мільйони людей.

У період незалежності України науковцями, переважно у галузях педагогіки та фізичної культури, здійснено

часткове заповнення лакун у висвітленні минулого фізичного виховання та спорту в Україні. Утім характер відображення у навчально-методичній літературі аспектів, пов'язаних із розвитком в Україні 20-х роках спортивних ігор усе ще потребує фахових уточнень і комплексного вивчення. Серед них доречно виділити напрацювання авторів, які досліджували поступ окремих видів спорту в Україні (Ермаков, 2004; Миленський, Белокопытов, & Турчина, 2009; Сушко, & Волошин, 2012). Їм загалом властивий позитивістський підхід у висвітленні історії фізичної культури, а в основі викладу змісту – переказ фактологічного матеріалу, який, залежно від політичних обставин, можна трактувати по-різному.

Винятком у цьому ряду є робота М. Олійника й Ю. Грота (Олейник, & Грот, 2002), присвячена історії розвитку фізичної культури на Харківщині. Книга наповнена важливими фактами зі спортивного життя столиці УСРР та області. Автори, на відміну від інших, не залишили без уваги й проблем, які існували в спортивній галузі тих років, пов'язані з пошуком нових форм прояву «пролетарської фізичної культури» в 1920-х роках; впливом тоталітарної держави на спорт, репресіями й голодомором в Україні 1930-х років.

Єдиним наразі комплексним дослідженням історичних особливостей розвитку спорту в УСРР, зокрема, й ігрових видів, є робота Ю. Тимошенка (Тимошенко, 2014), в якій досліджується фізкультурне життя у підрадянській Україні першої половини ХХ століття.

Спортивна робота у перше пореволюційне десятиліття зосереджувалася головним чином в ігрових видах, найперше – футбол, гандбол, меншою мірою – волейбол і баскетбол. Тобто тих, у яких домінувала група, колектив, а не індивід, індивідуальність. Особливістю тих років є певна «синусоїдність» у розвитку тих чи інших видів: в один час вони популярні, далі про них забувають із тим, щоби за кілька років знову повернутися до них. Це

пояснюється тим, що спеціально організована рухова активність людей в УСРР ще не інституціалізувалася – відсутні організаційні структури певних видів, розвиваються вони ініціативою зацікавлених людей, оскільки влада ще не присутня у спорті. Яскравим цьому підтвердженням є гандбол, передусім у Харкові. Воно й не дивно, якщо пригадати, що саме у цьому місті він уперше з'являється на теренах Російської імперії (перша офіційна гра відбулася в 1909 р.), звідси гандбол поширюється іншими містами. В середині 1920-х років він на рівних конкурує з футболом. Із преси дізнаємося про цікаву колізію, що виникла навколо нього в 1926 р.: «Досі в Україні були правила, що виробилися в процесі практичного досвіду протягом 12 років. Одночасно, тільки три роки тому москвичі у протилежність надмірному захопленню футболом, вирішили запровадити якусь нову гру – зупинилися на ручному м'ячі (гандболі), теоретично «винайшли» правила. Незважаючи на те, що на Україні гандбол найбільш поширився, а у Москві і тим більше в інших містах СРСР зовсім не прищепився, Вища рада фізичної культури (надалі – ВРФК) РСФРР уперто не хотіла визнати доцільність і життєвість гри за українськими правилами, виявляючи до цього зовсім непотрібний містечковий патріотизм» («Комсомолец України», 1926, травень, 25).

У наведеній статті бачимо першу згадку про якийсь вид спорту (окрім футболу), що має відносно тривалу історію в Україні. Це суто харківська особливість – упродовж 1920-х років можемо визначити періоди, коли гандбол у місті мав надзвичайну популярність. Зокрема, першість міста у 1927 р. розігрували 142 команди (!) – 101 чоловіча та 41 жіноча (Миленський, Белокопытов, & Турчина, 2009, с.11). Тому в Харкові інколи «боролися» і з футболом, і гандболом. Утім така згадка зустрілася лише раз і варто припустити, що подібний стан справ не був характерним для всієї України.

У процесі дискусії між українськими і російськими

фізкультурними керівниками перемогла думка перших і українські правила гри, які розробили В. Вацек і С. Романенко (майбутній директор Державного інституту фізичної культури України), були прийняті в усьому СРСР. А втім Москва все ж вирішила залишити останнє слово за собою, зберігши і свою версію цієї гри – «ручної м'яч». Найсуттєвіша відмінність у тому, що в нього грали команди по 11 гравців (11×11) на великому полі, а в гандболі – 7×7 на полі розмірами 45 м×25 м. Додатковою проблемою було те, що в Україні під назвою «ручний м'яч» деякий час розумівся волейбол, це унаочнилося навіть в одній із тодішніх праць: «Ручний м'яч волейбол...» («Ручний м'яч волейбол», 1930). Про відмінності в правилах гри на українських і російських теренах пише С. Сисоєв у журналі «Известия физической культуры». Зокрема, він зазначає, що обидві гри настільки різні, що варто говорити про них, як про відмінні (Сисоєв, 1925). Природно, що таке вільне трактування назв видів спорту негативно позначалося на їхній популярності і розвитку.

У 1927 р. відбувся *перший* чемпіонат УСРР з гандболу. Серед чоловічих команд найкращу визначали представники 41 міста, серед жіночих – 29. Окрім представників великих міст (Київ, Запоріжжя, Одеса, Миколаїв, Дніпропетровськ), у першості брали участь і колективи із Балти, Лубен, Прилук, Шепетівки, Білої Церкви тощо. У наступному році чемпіонат УСРР проводився за кубковою системою, а участь у ньому взяли 52 команди (28 чоловічих і 24 жіночі). Цілком природно, що і перший і другий чемпіонати виграли представники Харкова (Миленький, Белокопытов, & Турчина, 2009, с. 11-12), де цей вид спорту успішно розвивався.

Втім уже від 1929 р. гандбол майже зникає зі спортивної мапи міста та й загалом по республіці культивується мало. Пов'язую це з невдалим його дебютом на I Всесоюзній спартакіаді 1928 р., після чого він утрачає підтримку фізкультурних організацій, погіршується його

матеріально-технічне забезпечення, подекуди закриваються секції (переважно у РСФРР), чимало спортсменів переходять у секції баскетболу, не бачачи за ним перспектив. Почалися тривалі перерви у розіграшах першості республіки. У такому стані він перебуватиме наступні двадцять років.

Натомість, активно пропагуються городки – гра, що була поширена в РСФРР. Як і в наведеному вище факті нав'язування російського варіанту гандбольних правил гри, ситуація з городками свідчить, що навіть зі зміною влади в Москві продовжували побутувати погляди на Україну, як периферію імперії, де силкуються прищепити ті чи інші популярні в метрополії культурні зразки. Означена практика не обмежується організованою руховою активністю, а спостерігається і в українській літературі, театрі, образотворчому мистецтві тощо.

Мав своїх прихильників і хокей (під яким наразі розумівся «російський хокей»), хоча тодішня газета й відмічала його труднощі: «Гра в хокей поки що мало поширена в СРСР (*підкреслено мною.* – Ю.Т.), а тим більше на Україні, де й зими справжньої ось уже років 5–7 нема. У 1922 р. мали у Харкові тільки одну команду, в 1923 р. – три, а 1926 р. маємо вже 17...» («Комсомолец України», 1926, люте, 2). Упродовж кількох наступних років цей вид спорту шириться у Миколаєві, Дніпропетровську, Артемівську, хоча власних хокейних шкіл там так і не постало через брак інвентаря.

В 1925 р. у Харкові знайомляться з новою грою волейбол. Початково його культивують на Всеукраїнських курсах фізичної культури, де й була сформована перша команда. Впродовж кількох наступних років з'явилися чоловічі та жіночі колективи у Сумах, Дніпропетровську, Кам'янець-Подільську, Києві тощо. У липні 1928 р. *уперше* розіграли чемпіонат України серед чоловічих команд, що представляли 19 міст. Її переможці – харків'яни – репрезентували Україну на I Всесоюзній спартакіаді у серпні 1928 р., де у фіналі сенсаційно обіграли команду

Москви. Українська жіноча збірна зайняла друге місце, поступившись тим таки москвичкам. Зважаючи на нетривалу історію волейболу в Україні, такий виступ був сприйнятий як надзвичайно успішний (Ермаков, 2004, с.14-15). Вцілому зауважу, що волейбол був новою грою, яка лишень торувала шлях до глядачів у всьому світі. У цьому контексті Україна не була винятком: волейбол тоді ще не був олімпійським видом спорту, на Іграх VIII Олімпіади в Парижі (1924 р.) його включили лише в програму показових виступів з метою популяризації. Зважаючи на вище зазначене, можемо говорити про досить-таки успішний старт нової гри на українських теренах.

Баскетбол, що тоді вважався зимовим видом, початково постульований як «студентський» вид спорту. Серед міст де його культивували, найбільшою популярністю він користувався в Одесі. Це і не дивно, коли пригадати, що саме у цьому місті він *упершез'явився* на теренах підросійської України у 1910 р. Вслід за Одесою, на початку 1920-х років баскетбол знайшов собі шанувальників у Харкові, Києві, Новгород-Сіверському, Луганську, Сімферополі (тоді – РСФРР), Таганрозі (який іще перебував у складі України) та Чернігові. В останньому в 1922 р. навіть створили Баскетбольну лігу, що об'єднувала шість команд (Сушко, & Волошин, 2012, с. 10). У 1923 р. відбувся *перший* радянський баскетбольний чемпіонат. Збірні міст розігрували першість СРСР наступного 1924 р. Для популяризації гри, на противагу футболу, взимку 1926–27 років *уперше* організували чемпіонат України з цього виду спорту; інша назва – Перші всеукраїнські ігри з баскетболу¹. Серед учасників шість

чоловічих (Одеса, Чернігів, Полтава, Київ, Кременчук, Тульчин, Харків) і дві жіночі (Одеса, Бердичів) команди (Тимошенко, 2012, с. 38). Попри це, мушу зауважити, що в УСРР баскетбол все-таки був поширений дуже мало. По-перше, через брак спортивних залів і м'ячів. По-друге, він істотно поступався у популярності не лише футболу, але й гандболу. «Известия физической культуры» в останньому числі за 1925 р. спеціально зауважили, що в Україні перед ним віддають перевагу гандболу.

Першість СРСР 1928 р. розіграли у рамках Всесоюзної Спартакіади. Незмінними учасниками усіх (не численних) союзних стартів були одеські баскетболісти. Однак надалі турнірне життя цього виду спорту завмерло і великих зустрічей не організували аж до 1934 р.

Водне поло було мало поширене в СРСР, а в Україні у перше пореволюційне десятиліття його розвивали лише в Одесі. Головною завадою в його поступі була відсутність басейнів. Теніс, «якого зовсім були забули» – писали в «Комсомольцю України» 1 жовтня 1926 р., – культивувався у Харкові (серед кращих – Татерко, Глауберман), Києві, Одесі, Запоріжжі, на Донбасі. У 1926 р. у Харкові навіть пройшли *перші* всеукраїнські тенісні змагання.

Питомою рисою 1920-х років буде відсутність кваліфікованих тренерів. Це об'єктивний стан справ, оскільки фізкультурна освіта робила лише перші кроки і не здатна була задовольнити повною мірою запиту суспільства. Тому логічно можемо виснувати, що з цієї таки причини відсутні підстави для твердження про якийсь високий рівень розвитку

¹Баскетбол в Україні в ті роки розвивався паралельними шляхами з європейським. До прикладу, в Польщі, як зазначають у монографії «Баскетбол України» А. Волошин і Р. Сушко «...вперше з баскетболом познайомились у Кракові, дена початку нового віку в Парку Йордана був збудований перший майданчик. Офіційні змагання беруть свій початок переважно з 1920 року, коли Польща

вийшла на самостійну дорогу розвитку. І лише за президентства Ю. Пілсудського, в країні, яка швидко інтегрувалася до Європи і не знала голоду, 1928 року була заснована Спілка спортивних ігор, до якої увійшли волейбол, гандбол і баскетбол. Перший офіційний чемпіонат Польщі з баскетболу відбувся того ж таки 1928 року. Цей рік наші сусіди вважають започаток розвитку баскетболу».

фізичної культури і спорту в УСРР, як про це писалося в пізніші часи. Тим більше, що очевидці самі це підтверджують. Зокрема, у посібнику «Легкая атлетика», який вийшов у 1927 р. автор зазначає, що кожний початківець обов'язково повинен віддати себе у руки тренера. Й одразу ж у зносці зауважує: «Конечно, в нашей обстановке мы не можем иметь опытных тренеров, в данном случае лучше всего вести тренировку, посоветовавшись с более опытными товарищами. Роль такого тренера сведется главным образом к указанию наиболее грубых ошибок и к наблюдению со стороны за выполнением упражнений и показанными результатами. [...] Лучше всего, если массаж будет делать опытный массажист, но поскольку это невозможно, <подчеркнуто мною. – Ю.Т.> следует просить товарищей...» (Любимов, 1927, с. 8, 10-11). І про які «видатні досягнення радянських спортсменів» у довоєнні роки після цього може йтися? Їх не може бути за визначенням! У процесі звичайного природного відбору сильніші перемагали. Згодом, хтось із них міг ставати тренером і ділитися власним досвідом зі своїми спортсменами. Ще менша частина із них намагалася думати й аналізувати свої виступи і, таким чином, приходила до наукової діяльності. Знадобилися десятиліття аби змогла постати спортивна наука в СРСР і лишень потому з'являться передумови для досягнень радянських атлетів. Втім станеться це вже у другій половині ХХ ст.

У міжвоєнний період робилися спроби запровадити в СРСР бейсбол. Його принесли американські комуністи, які масово приїздили «будувати соціалізм» або ж змушені були емігрувати до СРСР. Перший матч відбувся у 1928 р., але через брак обладнання бейсбол в Україні не прижився.

У тодішній українській пресі йшлося також про велоспорт, шахи, лижі та ковзани (у зимовий період). Втім усі вони поступаються футболу – фактично в кожному номері більшості газет є статті про нього. Попри повідомлення, заяви представників державних структур про

успішний розвиток фізичної культури в Україні, реально є підстави говорити лише про футбол і, в певні роки – гандбол у Харкові. Надзвичайно інформативною стосовно обізнаності зі спортом, популярності його серед пересічних громадян, є замальовка в газеті «Молодой ленинец» – одному з центральних друкованих органів України. Вона містить два малюнки, які відбивають бачення автора (і газети, а отже, і ЛКСМУ), як варто проводити вільний час. На верхньому – фізкультурники; дівчина щось кидає і підпис «Бег. У старта». На нижньому – люди грають у баскетбол, чітко видно намальований щит із кошиком. Натомість підпис свідчить: «Гандбол. Гол!» («Молодой ленинец», 1925, июль, 24).

Це правдиве уявлення того, що ведучі рубрики «Фізкультура и спорт» у центральній газеті мало розумілися на спорті й не розрізняли дві настільки різні гри. Власне у цьому вся радянська дійсність: знання не важать нічого, головне – непохитна переконаність у реалізації політики партії, в даному випадку – протиставленні будь-чого футболу.

Він у ці роки був «перекосом», «однобокістю», з якими намагалися боротися фізкультурні керівники в середині країни. Однак це не заважало тим таки очільникам протегувати йому, коли поставала потреба у спортивних зустрічах з іноземними командами, які доречно було використати для популяризації радянської політичної системи у світі. Зокрема, значною подією українського спортивного життя став візит харківських футболістів улітку 1925 р. до Німеччини. Переможець Першої Світової робітничої олімпіади дрезденський клуб «Імені 1910 року», у супереч волі керівництва Люцернського Спортивного Інтернаціоналу (надалі – ЛСІ), запросив радянських футболістів. До запрошення доєдналися робітничі колективи з інших міст, переважно Сілезії. Радянське керівництво початково планувало відрядити до Німеччини грузинських

футболістів. *Виходили з політичної доцільності* – команда з національної республіки повинна спростувати закиди, що в Закавказзі панує терор і комуністична влада не має підтримки, а також унаочнити радянський інтернаціоналізм (Васильєв, 2001, с. 130-131). Однак там вчасно не підготували колектив і в екстреному порядку вирішили відправити за кордон харківських футболістів. У серпні 1925 р. збірна команда Харкова на чолі з І. Жолдаком виїхала до Саксонії, де провела вісім зустрічей із робітничими командами: сім перемог і одна нічия. Футбольні матчі проходили на тлі протистояння Дрезденської спілки з керівництвом Робітничого спортивно-гімнастичного союзу Німеччини (надалі – РСГСН), що входив до ЛСІ, який рішуче забороняв зустрічатися з радянськими спортсменами, а її саму погрожував виключити з РСГСН. Тверда позиція Дрезденської спілки уможливила проведення футбольних матчів. КСІ надавав дуже великого політичного значення цій поїздки, що помітно з факту присвоєння ним харківському колективу звання «Первой пролетарской футбольной команды имени Красного спортивного Интернационала» (Васильєв, 2001, с. 130-131).

В Україні, як власне і по всьому Союзу, радянська влада початково бачила у футболі лише хуліганську забавку, емоційну і не контрольовану, а відтак – шкідливу для ідеологічного виховання мас. Тому 1920-ті роки пройшли під знаком боротьби з футболем – спочатку відкритої протидії, а далі – мовчазного не заохочення. Найперше звернули увагу на молодь. У дитячій пресі друкують статті, де футбол виставляється в негативному світлі; несхвальні персонажі грають у цю гру тощо. Згодом тактика змінюється – у публікаціях прагнуть логічно обґрунтувати відмову від футболу. Зокрема, у харківській газеті «Юный Спартак» у статті «Почему спартаковцам* нельзя

играть в футбол» детально описується, що гра вимагає значної фізичної підготовки, що вона забирає дуже багато сил, які варто було б витратити на корисну роботу; що навіть звичайні удари по м'ячу дуже шкодять організмові дітей, не кажучи вже про те, що сама гра надзвичайно травматична і т.д. («Юный Спартак», 1923, сентябрь, 7). Розпочавши з обмеження культивування футболу в середовищі дітей та підлітків, влада поширила ці заходи і на дорослих. Зокрема, харківський робітник жалівся у ЦК ЛКСМУ: «...сделайте что-нибудь со стадионом «Металлист», чтобы дать возможность рабочему получить там культурное развлечение. Ничего не сделано. Гибнет стадион. Вложили колоссальную кучу денег, а там кроме футбольных соревнований ничего нет» («Центральний державний архів громадських об'єднань України», ар. 193). Тобто футбол, це, начебто, некультурно. Наведений уривок унаочнює партійну візію футболу, що прагнули прищепити суспільству.

Вже на II Всеукраїнській нараді з фізкультури, що проходила у березні 1926 р., голова ВРФК П. Буценко закликає до боротьби з «футболманією» («Комсомолец України», 1926, квітень, 8) – цим терміном у ті роки позначали засуджуване владою захоплення людей футболом. Газети наповнюються дописами, в яких показують як футбол заважає роботі («Футболманія приводить до багатьох негативних явищ. Є випадки, коли цілі цехи не працювали, бо робітники були на футбольному матчі»); як він шкодить розвитку інших видів спорту; про його «однбокість»: «То, что футболисты в массе являются однбокими в физкультурном отношении, слабо развитыми, достаточно наглядно продемонстрировали результаты проведенного в Чернигове шестиборья. Не говоря уже о том, что 2/3 футболистов вовсе уклонились от сдачи норм, из

*«Спартак» – дитячо-юнацька організація комуністичного спрямування, що в Україні

деякий час сусідила з «Юними піонерами», а далі була поглинута ними.

явившихся только 18 % выполнили эти нормы» («Вісті ВУЦВК», 1925, квітень, 1; «Комсомолец України», 1926, серпень 21; «Молодой ленинец», 1925, август, 1; «Комсомолец України», 1926, вересень, 7). У такий спосіб намагаються створити навколо нього негативний імідж, відштовхнувши людей. Одночасно, на противагу футболу, преса силується популяризувати інші види спорту, неодноразово відверто декларуючи цю мету: «Всеукраинское совещание по физкультуре постановило широко популяризировать среди учащихся школ Соцвоса разновидности лапты и партийных игр с мячом. Цель популяризации – ослабление увлечением футболом... В школах ФЗУ будут введены игры: лапта, городки, гандбол, баскетбол» («Вечернее радио», 1925, сентябрь, 9; «Молодой ленинец», 1925, май, 15).

І все це відбувається в ситуації, коли переважна більшість усіх спортивних повідомлень у пресі присвячена футболу: наводяться результати матчів, описуються ігри найсильніших команд, інформується про футбольне життя за кордоном. Інколи все це в одній і тій самій газеті. Власне це й свідчить про велику популярність гри, яку політичне керівництво мусить зауважувати. Аби не випустити ситуацію з-під контролю, воно прагне інституціалізувати футбол, скерувавши його в бажане русло, шляхом запровадження структурованості змагань, відповідних правил і вимог до них; поєднуючи футбольні змагання з іншими видами спорту, підпорядковуючи владі цю стихію. Власне з цим пов'язана регулярність повідомлень і статей, у яких висвітлюється та засуджується грубість гравців і вболівальників; намагання ввести в систему визначення переможця ще й *позаспортивний чинник*: «В біжучому спортивному сезоні оприділення кращих футбольних і гандбольних команд проводитиметься не лише рахунком забитих голів, але й братиметься на увагу дисциплінованість, коректність і т.ин. команд» («Вісті ВУЦВК», 1925, квітень, 1; «Вечернее радио», 1925, сентябрь, 9;

«Молодой ленинец», 1925, июнь, 4). Попри такі кроки, футбол залишався одним із наймасовіших видів і користувався благоволінням різних вікових і професійних груп. Зокрема, відомо, що «у першості Харкова в другій половині 1920-х років четверта і п'ята команди товариства «Динамо» комплектувалися вихованцями комуни ім. Ф. Е. Дзержинського, якою керував О. Макаренко. Тренером комунарів був відомий тоді футболіст збірної команди Харкова Микола Капустін» (Грот, & Александров, 2004, с. 8).

Висновки. У результаті проведеного аналізу історичних умов та особливостей розвитку ігрових видів спорту в Україні впродовж 1920-х рр., автор дійшов таких висновків:

– більшовики початково сприймали спеціально організовану рухову активність людей лише як буржуазну забавку, «пережиток минулого», що відволікала тих від питань класової боротьби. Однак у прагненні підпорядкувати собі населення України вони змушені були займатися організацією фізкультурних гуртків, втім лише з тією метою, щоби протиставити їх старим спортивним товариствам («Сокіл», «Молот», «Маккабі» тощо). Ціль – взяти під контроль вільний час людей, не допускаючи до них своїх політичних опонентів;

– спортивна робота досліджуваній період зосереджена головним чином в ігрових видах – футболі, гандболі, меншою мірою – волейболі та баскетболі. Тобто тих, у яких домінувала група, колектив, а не індивід, індивідуальність. Особливістю тих років є певна «синусоїдальність» у розвитку тих чи інших видів: в один час вони популярні, далі про них забувають із тим, щоби за кілька років знову повернутися до них. Це пояснюється тим, що спорт в УСРР ще не інституціалізувався – відсутні організаційні структури певних видів, розвиваються вони ініціативою зацікавлених осіб, оскільки влада ще активно не присутня у ньому;

– футбол у той час асоціювався з фізичними «перекосами», «однобокiстю». З ним намагалися боротися фізкультурні керівники. Радянська влада початково бачила у ньому лише хуліганську забавку, емоційну і неконтрольовану, а відтак – шкідливу для ідеологічного виховання мас. Тому вказані роки пройшли під знаком боротьби з футболом: спочатку відкритої протидії, а далі – мовчазного не заохочення;

Перспективи подальших досліджень в даному напрямку. В силу того, як усе більше науковців

звертатимуться до такої цікавої та багатогранної теми як історія розвитку спорту, обов'язково переглядатиметься низка, колись здавалося б непорушних істин, створюючи об'єктивну картину радянського повсякдення і місця в ньому спорту.

Конфлікт інтересів. Автори відзначають, що не існує ніякого конфлікту інтересів.

Джерела фінансування. Ця стаття не отримала фінансової підтримки від державної, громадської або комерційної організації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Васильев, А.А. (2001). *Зарождение и развитие международных связей советского спорта в 1920-е гг.* (Дисертация кандидата ист. Наук), Саратов, Россия.
- Вечернее радио* (1925, сентябрь, 9).
- Вечернее радио* (1925, февраль, 13).
- Вісті ВУЦВК* (1925, вересень, 27).
- Вісті ВУЦВК* (1925, квітень, 1).
- Волошин, А., & Сушко, Р. (2014). *Баскетбол України*. Київ : ТОВ «СІК ГРУП УКРАЇНА».
- Грот, Ю.И., & Александров, Ю.В. (2004). *«Динамо». Годы побед и свершений. 1924–2004*. Харьков : «Прапор».
- Ермаков, С. С. (2004). *Волейбол Харькова: 1925-2000 гг. факты и комментарии*. Харьков : ХГАДИ.
- Комсомолец України* (1926, вересень, 7).
- Комсомолец України* (1926, квітень, 8).
- Комсомолец України* (1926, лютий, 2).
- Комсомолец України* (1926, серпень 21).
- Комсомолец України* (1926, травень, 25).
- Любимов, А. (1927). *Легкая атлетика. По иностранным материалам*. Москва-Ленинград : Государственное издательство. Отдел военной литературы.
- Миленький, В., Белокопытов, Г., & Турчина, З. (2009). *Украинскому гандболу 100 лет!* Киев : ВАТ «Поліграфкнига».
- Молодой ленинец* (1925, август, 1).
- Молодой ленинец* (1925, июль, 24).
- Молодой ленинец* (1925, июнь, 4).
- Молодой ленинец* (1925, май, 15).
- Олейник, Н.А., & Грот, Ю.И. (2002). *История физической культуры и спорта на Харьковщине. (Люди, годы, факты. 1874–1950 г.г.)*. Харьков : ХДАФК.
- Ручний м'яч волейбол. (1930). *Правила змагання, затверджені від Всеукраїнського спортивно-технічного комітету*. Харків: ВФК.
- Сушко, Р., & Волошин, А. (2012). *Жіночий баскетбол України. Аналітичний погляд крізь призму БК «Динамо» Київ*. Київ : «МП «Леся».
- Сысоев, С. (1925). «Исправления правил ручного м'яча». *Известия физической культуры, № 7-8, 24-25*.
- Тимошенко, Ю. О. (2012). «Спортивне життя в Радянській Україні в 1920-ті рр.». *Питання історії України. Збірник наукових праць кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Чернівці, Т. 15, 36-41*.

Тимошенко, Ю. О. (2014). *Історичні умови та специфіка розвитку спорту й фізичного виховання в радянській Україні в 20-40-ві роки ХХ ст.* Київ ТОВ «НВП» Інтерсервіс». Центральный державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГОУ) – Ф.7.Оп.1.Спр.505. «Директивы ЦК ЛКСМУ, докладные записки о физкультурной работе на Украине». – (13.02.1929 – 31.12.1930) – 234 листа.
Юный Спартак (1923, октябрь, 27).
Юный Спартак (1923, сентябрь, 7).

Стаття надійшла до редакції: 08.02.2018 р.
Опубліковано: 08.02.2018 р.

Аннотация. *Тимошенко Ю.А. Исторические особенности развития спортивных игр в советской Украине в 1920-е годы. Цель:* выяснить проблемы и особенности развития спортивных игр в Украине. **Материал и методы:** работа основывается на использовании исторического анализа научной литературы и источников; системного и сравнительного анализа. **Результаты:** доказано, что спортивная работа в УССР на первое послереволюционные десятилетия сосредотачивалась главным образом в игровых видах, прежде всего - футбол, гандбол, в меньшей степени - волейбол и баскетбол. То есть тех, в которых доминировала группа, коллектив, а не индивид, индивидуальность. Замечено отсутствие квалифицированных тренеров по игровым видам спорта в указанный период, поскольку физкультурное образование делала только первые шаги и не способна была удовлетворить в полной мере запроса общества. **Выводы:** среди других спортивных игр, в 1920-е годы футбол ассоциировался с физическими «перекосами», «однобокостью». С ним пытались бороться физкультурные руководители. Советская власть изначально видела в нем лишь хулиганской игрушку, эмоциональную и неконтролируемую, а затем - вредное для идеологического воспитания масс. Поэтому указанные годы прошли под знаком борьбы с футболом: сначала открытого противодействия, а дальше - молчаливого не поощрение.

Ключевые слова: спортивные игры, футбол, гандбол, волейбол, баскетбол.

Abstract. *Tymoshenko Yuri. Historical features of development of sports in the Soviet Ukraine in the 1920th years. Purpose:* to find out problems and features of development of sports in Ukraine. **Methods and materials:** the research is based on use of historical analysis of scientific literature and sources; system and comparative analysis. **Results:** it is proved, that sports work in USSR on the first concentrated post-revolutionary decades mainly in game kinds, first of all - football, handball, to a lesser extent - volleyball and basketball. That is in what the group, collective dominated, but not the individual, identity. The absence of the qualified game sports coaches during the specified period is noticed as sports education made only the first steps and it wasn't capable to satisfy fully inquiry of society. **Conclusions:** among other sports, in the 1920th years, football was associated with physical "distortions", "narrow-mindedness". Sports heads tried to struggle against it. The Soviet power initially saw in it only a hooligan toy, emotional and uncontrollable, and then - harmful to ideological education of masses. Therefore the specified years passed under the sign of fight against football: at first open counteraction, and further - silent not encouragement.

Keywords: sports games, football, handball, volleyball, basketball.

References

- Vasylyev, A.A. (2001). Zarozhdenye y razvytye mezhdunarodnykh svyazey sovetskogo sporta v 1920-e gg. (Dysertatsiya kandydata yst. Nauk), Saratov, Rossyja.
Vechnyye radyo (1925, sentyabr', 9).
Vechnyye radyo (1925, fevral', 13).

Visti VUCVK (1925, veresen', 27).

Visti VUCVK (1925, kviten', 1).

Voloshyn, A., & Sushko, R. (2014). *Basketbol Ukrainy*. Kyi'v : TOV «SIK GRUP UKRAINA».

Grot, Ju.Y., & Aleksandrov, Ju.V. (2004). «Dynamo». *Godyy pobed y svershenyj. 1924–2004*. Harkiv : «Prapor».

Ermakov, S. S. (2004). *Volejbol Har'kova: 1925-2000 gg. fakty y kommentary*. Har'kov : HGADY.

Komsomolec' Ukrainy (1926, veresen', 7).

Komsomolec' Ukrainy (1926, kviten', 8).

Komsomolec' Ukrainy (1926, ljutyj, 2).

Komsomolec' Ukrainy (1926, serpen' 21).

Komsomolec' Ukrainy (1926, traven', 25).

Ljubymov, A. (1927). *Legkaja atletyka. Po ynostrannyym materyalam*. Moskva-Lenyngrad : Gosudarstvennoe yzdatel'stvo. Otdel voennoj lyteratury.

Mylen'kyj, V., Belokopytov, G., & Turchyna, Z. (2009). *Ukraynskomu gandbolu 100 let!* Kyev : VAT «Poligrafknyga».

Molodoj lenynec (1925, avgust, 1).

Molodoj lenynec (1925, yjul', 24).

Molodoj lenynec (1925, yjun', 4).

Molodoj lenynec (1925, maj, 15).

Olejnyk, N.A., & Grot, Ju.Y. (2002). *Ystoryja fizycheskoj kul'tury y sporta na Har'kovshhyne. (Ljudy, godyy, fakty. 1874–1950 g.g.)*. Har'kov : HDAFK.

Ruchnyj m'jach volejbol. (1930). *Pravyla zmagannja, zatverdzeni vid Vseukrai'ns'kogo sportyvno-tehnicnogo komitetu*. Harkiv: VFK.

Sushko, R., & Voloshyn, A. (2012). *Zhinochyj basketbol Ukrainy. Analitychnyj pogljad kriz' pryzmu BK «Dynamo» Kyi'v*. Kyi'v : «MP «Lesja».

Сысоев, S. (1925). «Yspravlenija pravyl ruchnogo m'jacha». *Yzvestyja fizycheskoj kul'tury, № 7-8*, 24-25.

Tymoshenko, Ju. O. (2012). «Sportyvne zhyttja v Radjans'kij Ukraini v 1920-ti rr.». *Pytannja istorii' Ukrainy. Zbirnyk naukovyh prac' kafedry istorii' Ukrainy Chernivec'kogo nacional'nogo universytetu imeni Jurija Fed'kovycha, Chernivci, T. 15*, 36-41.

Tymoshenko, Ju. O. (2014). *Istorychni umovy ta specyfika rozvytku sportu j fizychnogo vyhovannja v radjans'kij Ukraini v 20-40-vi roky HH st.* Kyi'v TOV «NVP» Interservis».

Central'nyj derzhavnyj arhiv gromads'kyh ob'jednan' Ukrainy (CDAGOU) – F.7.Op.1.Spr.505. «Dyrektyvy SK LKSMU, dokladnye zapysky o fyzkul'turnoj rabote na Ukraine». – (13.02.1929 – 31.12.1930) – 234 lysta.

Junyj Spartak (1923, oktjabr', 27).

Junyj Spartak (1923, sentjabr', 7).

Відомості про авторів

Тимошенко Юрій Олександрович: доктор історичних наук, професор Національного університету фізичного виховання і спорту України: вул. Фізкультури 1, м. Київ, 03150, Україна

Тымошенко Юрий Александрович: доктор исторических наук, профессор Национального университета физического воспитания и спорта Украины: ул. Физкультуры 1, г. Киев, 03150, Украина

Yuriy Tymoshenko: *doctor of history sciences, professor of social and humanitarian disciplines of the National University of Physical Education and Sport of Ukraine (Kiev). Address - 03150, Str. 1 Physical Education, Department of social and humanities disciplines*

<http://orcid.org/0000-0002-0020-1959>

E-mail: Tymoshenko-history@ukr.net